

V. ÖFRE FJÄRDINGEN EFTER SANERING & RENOVERING.

Detta kapitel avser att ge en kort presentation av området efter de renoveringar som genomförts. Idag är 50% av bebyggelsen renoverad vid Öfre Slotts räknat i gatufasader. Någon slutanalys kan det därför ej bli tal om. Vi kan här bara få fram material som ger oss fakta om vartåt det pekar. En uppföljning torde senare vara nödvändig.

V.I. Social struktur.

Om man jämför situationen i november 1974 med den inventering som gjordes av den sociala strukturen 1971 finner man följande.³⁰⁷

I de kvarter som renoverats bor ca 50% kvar, dvs de 50% som hade råd att bo kvar - förutom i fall nr 3. Området visade sig ha 25% sysselsatta inom byggnads- och industriarbete 1971. Idag är siffran ca 5-10%. Främst är dessa bosatta inom kvarter som ännu ej renoverats, dvs Pistolen och i detta fall främst Hörnet.

I S:t Niklas nr 19 har den sociala strukturen förändrats 100% (fall nr 1). I Rosenberg nr 1 har den förändrats 15% (fall 2) och i Ladu 3 och 4 med 85% (fall 4). Det har här främst varit en förändring uppåt i den genomsnittliga inkomstfördelningen på hyresgästerna, dvs efter renoveringar i fall 1, 2 och 4 att hyresgästernas genomsnittliga inkomster avsevärt höjts. Detta innebär att antalet lågavlönade i dessa kvarter avsevärt minskat; de har tvingats flytta. I kvarteret Hörnet bor 6 av de ursprungliga hushållen kvar. Övriga icke plomberade lägenheter uthyrs till ”flyttfåglar” (främst studerande och andra en-personshushåll) på rivningskontrakt. Genom olika åtgärder har här fastighetsägaren avfolkat fastigheterna (se nedan). Totalt sett kan sägas att renoveringarna i fall nr 1, 2 och 4 har medfört social snedfördelning om man jämför med den sociala sammansättningen i Uppsala i stort. Det är främst tjänstemän och andra tämligen högavlönade som kunnat bo kvar respektive flyttat in pga de höga hyrorna efter renovering. I kvarteren Hörnet och Pistolen har åtskilliga ursprungliga hushåll flyttat pga osäkerhet inför framtiden och åtgärder från fastighetsägaren. Den sociala strukturen har alltså redan när 50% av området renoverats avsevärt förändrats i segregerande riktning.

307 Jämförelsen baserar sig på en utvärdering av Herlin/Skånbergs enkät jämfört med vilka namn som finns på lägenhetsskyltar i nov. 1974 av CGTh. 15-20 nov. 1974

Sammanfattningsvis kan sägas att den sociala strukturen som i princip varit tämligen oförändrad sedan mitten av 1800-talet nu snabbt håller på att slås sönder. (Jfr Vita Bergen i Stockholm, Kyrkbacken i Västerås etc.) Situationen i kvarteren Hörnet och Pistolen liksom Rosenberg nr 9 uppvisar den traditionella situationen inför stundande omvandling: hyresgästerna blir osäkra. Många flyttar, andra tvingas ut genom uppsägning. ”Flyttfåglar” tar över. Ibland används detta som argument av markägaren för att fastigheterna ej behöver bevaras, emedan ”flyttfåglarnas” argumentation ej representerar hyresgästernas. Ibland menar fastighetsägare att ”flyttfåglar” utgör s.k. slum som måste avhysas när byggnadslov erhålls.³⁰⁸

Vi finner här en klar tendens vad gäller den sociala strukturen i Öfre Fjärdingen: den håller helt på att slås sönder i riktning mot att området i än högre grad får en hyresgästsammansättning som består av människor i de högre inkomstskikten. Det är i dagens läge (nov. 1974) svårt att göra en totalinventering av den sociala strukturen emedan den just nu är stadd i stark förändring. Här måste senare en uppföljning göras, men tendensen är ganska klar. Vad som är ”normal” flyttning torde vara svårt att fastställa för Öfre Fjärdingen. Området är mycket attraktivt ur boendesynpunkt; både orenoverade och renoverade lägenheter har kö av ”hugade spekulanter”. Här finns alltså i områdets fysiska utformning ett incitament till höjt bruksvärde som i praktiken bidrar till att endast speciella kategorier kan bo här. ”Normal flyttning” har hittills inneburit att ursprunglig hyresgäst flyttat och antingen ersatts med ”flyttfågel” på rivningskontrakt eller (och detta nästan utan undantag) ersatts med höginkomst kategorier.³⁰⁹

Avslutningsvis kan sägas att den process som nu sker i Öfre Fjärdingen inte är ovanlig. Sanering/renovering innebär oftast att den sociala strukturen slås sönder och fastigheterna och miljön i övrigt får en sammansättning karakteriserad av höginkomsttagande hyresgäster och kommersiella aktiviteter i form av boutique etc. Detta gäller speciellt s.k. ”kulturresevat”.

308 Jfr. stadsdelen Eriksdal i Uppsala där denna typ av argumentation förekom från markägande byggnadsfirmor som spekulerade i förväntningsvärden. Se även Jon Jonsson 1973:4f

309 Uppgifterna baseras på information från fastighetsförvaltare Walder, Diös AB, Bd Ander universitetets fastighetsförvaltning samt fru Margareta Eklund 1970-74. Mina anteckn. CGTh.

V.2. Service.

Området hyser idag (nov. 1974) längs gatan:

1 mindre livsmedelsbutik (Arvidssons Livs)

1 tobaksaffär (ny ägare)

1 radio/stereo-affär (Hi-Fi-huset)

2 cykelreparationsverkstäder (Urdins och Matssons)

1 bageri (Slottsbageriet)

1 glasmästeri (Uppsala Glasmästeri)

Längs S:t Johannesgatan i anslutning till området finns två caféer (Stigs Café och Café Uroxen)

Längs Öfre Slottsgatan finns idag också:

1 lokal för studieverksamhet (Medborgarskolans silversmide, batiktryck)

1 hälsokostbutik

Strax utanför området finns tillgång till: post, systembolag, bank, snabbköp, och övriga detaljvarubutiker. Av de butiker som nämnts ovan ligger alla utom studieverksamhetslokalen, hälsokostbutiken och Café Uroxen i icke renoverade fastigheter. **Av tio serviceorgan i området har sju av dem alltså en ganska osäker framtid.**

Köpkraften har minskat kraftigt de senaste åren.³¹⁰ Framst gäller detta livsmedelsbutiken. HiFi-huset avser att flytta under hösten. På det hela taget synes invånarna i Öfre Fjärdingen alltmer orientera sig mot serviceorgan utanför området. Barndaghem finns ej i anslutning till området.

Beroende på vad som sker och hur det sker i framtiden vad gäller bevarande av de icke-renoverade fastigheterna kan här sägas att de flesta av butiks innehavarna här uttrycker att de troligen inte kommer att ha råd att bedriva sin verksamhet efter renovering pga höga lokalhyror.³¹¹

Service i området står alltså också den liksom den sociala strukturen inför (eller har redan påbörjat) genomgripande förändringar. Denna process har som tendens totalt sett: boendesegregering och uttunning av daglig service. De nuvarande hantverkarna i området (exempelvis cykelverkstäderna) synes ha små chanser att få bli kvar efter renovering.

310 Muntl. uppg. butiks innehavare John Arvidsson nov. 1974

311 Butiks innehavarna vid olika tillfällen 1972-74. Muntl. uppg.

V.3. Fysisk miljö och social interaktion.

Idag är alltså 50% av området renoverat. Bortsett från fall nr 3 har förutom husets yttre det inre helt förändrats genom att mönsterlägenhetsstandard och helt ny ytfinish satts in. Dessutom har utemiljön i stort sett övergått från att vara subjektproducerad till att vara institutionellt producerad. I fall nr 1, 2 och 4 har husen efter renovering inuti blivit i hög grad ohistoriska.

Efter renovering har i de ovan angivna fallen lägenheternas självförsörjningsgrad ökat avsevärt: de materiella förutsättningarna för social interaktion har avsevärt minskat. (Jfr. kap. III.3) Miljön har som helhet antagit karaktären av modernt bostadsområde med atomiserade kärnfamiljshushåll. Det finns i dessa fall (1, 2 och 4) litet eller inget materiellt grundlag för social interaktion. Det tidigare 'materiella tvånget' har upphört. Nu inträder istället andra faktorer som betingar den sociala interaktionen, exempelvis socialgruppstillhörighet etc. Den del av Öfre Fjärdingen som renoverats (förutom fall nr 3) har fått den sociala miljön helt förändrad. Den subkultur som fanns i området före renovering, betingad av den speciella materiella situationen, har redan upplösts eller håller nu på att upplösas. Stadsdelen antar till sin lokala interaktionsform en mer allmän urban interaktionsform där personliga band ersätts av formella.

I den del som ännu ej renoverats har i stort sett den fysiska miljön samma utseende som i slutet av 1960-talet. Vad gäller social interaktion har utflyttning av ursprungliga hyresgäster i hög grad medverkat till att vi även här finner en interaktionsform under upplösning. Sammanfattningsvis kan sägas att de renoveringar som hittills utförts (förutom i fall nr 3) i hög grad bidragit till att slå sönder den lokala subkultur Öfre Slotts uppvisade före renovering. Hushållen atomiseras och det specifika försvinner och ersätts med det generella; som karaktäriserar marknadsekonomin: hushåll och människor blir objekt för miljön. Boendet bestäms institutionellt och ej längre som en produkt av aktiva subjekt. Vi skulle sammanfattningsvis kunna säga att renovering och modernisering upp till självförsörjande lägenhetsstandard slår sönder mycket av det materiella grundlaget för social interaktion. Hushållen atomiseras och objektiviseras - tvingas bli passiva konsumenter av miljön. På sin höjd kan hushållen härefter högst 'påverka' den institutionellt producerade miljön, inte aktivt producera den som subjekt. I stället produceras miljön av 'marknadskrafter' dvs. lagstiftning och en minoritets markägande.

V.4. Reserverat reservat.³¹²

Hittills har renoveringar av äldre kulturhistorisk miljö oftast lett till att den inre miljön såväl kulturhistoriskt som socialt förändrats. Främst har det skett en boendesegregering på så sett att endast högavlönade och ibland subventionerade kulturarbetare kunnat bo där.

Den kulturhistoriska yttre miljön har blivit reservat i städerna men inte bara detta; renoverade områden har blivit bostadssocialt sett reserverade reservat. Byalaget och vissa kommunalt ansvarigas uttalanden har syftat till att detta ej skulle bli fallet vid Öfre Slottsgatan. Det synes dock mot bakgrund av det material som presenteras i denna rapport vara tämligen tydligt att även Öfre Slotts är på väg att bli reserverat reservat. Den nuvarande lagstiftningen för att tillgodose en majoritets intressen genom rättsutvidgningar gentemot privat markexploatering synes vara högst otillfredsställande. Man torde med hjälp av slutsatser från denna undersökning kunna visa att:

”Konsumenten kan själv, i enlighet med sina egna värderingar, preferenser, bestämma både hur han skall fördela sina resurser på bostadskonsumtion och annan konsumtion och vilken typ av bostad han skall ha...”³¹³

är en totalt missledande, mystifierande och falsk historiebeteckning. Individens kan i det som beskrivits i denna undersökning i stort sett varken bestämma vilken typ av bostad denne skall ha eller förverkliga sina värderingar. I stället bestäms individens möjligheter av det inflytande han har på markägandet, finansieringsformerna och principerna vid bostadsbyggande. **Det är en minoritet som över huvudtaget kan välja i fallet Öfre Slotts.** Markprofiter (i form av vinster och räntor till banker och en privat minoritet) samt lagstiftning gynnar denna minoritet.

Renoverade områden likt Öfre Slotts blir om tendensen fortsätter reserverade reservat för redan privilegierade. Detta förhållande att **alla** ej har tillgång till renoverade områden är en mycket odemokratisk situation.

V.5. Sammanfattning.

Den sociala strukturen i Öfre Fjärdingen håller till följd av renoveringarna helt på att förändras i riktning mot segregering. Vissa samhällsgrupper måste flytta pga för höga hyror eller hot om rivning.

312 Se även Thornström i UNT. 6.3.1973

313 Se även Thornström i UNT. 6.3.1973

Den heterogena sammansättningen minskas avsevärt. Till följd av att de materiella förutsättningarna för social interaktion starkt minskat upphör området vid Öfre Slotts att karaktäriseras av en speciell materiellt betingad subkultur. Området börjar istället såväl fysiskt som socialt anta helt urban karaktär där personliga relationer (jfr. subjekt i) ersätts med formella. Den förindustriella staden upplöses och hushållen atomiseras.³¹⁴

V.6. Vad händer just nu i Öfre Fjärdingen? (nov. 1974)

Man avvaktar som fastighetsägare stadsplanen. Fastighetsägarna i Pistolen nr 20 och Hörnet har längs Öfre Slottsgatan begärt att få riva.³¹⁵ I kvarteret Ladu 1 påbörjas just nu renovering av fastigheten Skolgatan nr 11 av ägaren: byggnadsfirman Karl Johansson AB. Ägaren till Rosenberg nr 9 har sagt sig ha intressen i överensstämmelse med byalaget. Ägaren inköpte fastigheten av Linds sterbhus 1974 för att enligt egen utsaga förhindra att ”krass” byggmästare tog över. Vidare säger sig denne vilja förvalta fastigheten i avvaktan på ”seriös köpare”. För reparation skall avsättas 10-20,000 kr per år bl.a. för att sätta in toaletter i lägenheter som saknar detta.³¹⁶ Ännu har inte några som helst åtgärder vidtagits. Universitetets fastighet på S:t Johannesgatan 25 är inte föremål för planering. ”Vi avvaktar Diös” säger Bd Ander på universitetets fastighetsförvaltning. Universitetet håller just nu på att avsluta renovering av fastigheten Kyrkogårdsgatan nr 19. Renoveringen liknar till sin karaktär fall nr 2 i denna rapport. I hörnet Skolgatan/Kyrkogårdsgatan (det ursprungliga ”Bödelns hörn”) pågår rivning. Framtiden för den övriga bebyggelsen som ej renoverats är alltså i högsta grad oviss. Bostadssocialt och kulturhistoriskt är framtiden ännu osäkrare, inte minst för husens invånare:

314 Jfr. Thornström 1972 (1974) s.67

315 I april 1973 utsände fastighetsägaren Diös AB en skrivelse till vissa hyresgäster i kv. Hörnet där man uppmanades uppsäga besittningsrätten emedan □huset skall rivas för nybebyggelse□. (Not 1: Brev till hyresgäster fr. Diös AB 19.4.1973.) Något sådant tillstånd fanns ej i BN. Hyresgästerna överklagade fastighetsägarens handlande till Länschyresnämnden som biträdde överklagan, (not 2: Skrivelse till Länschyresnämnd fr. hyresgäst Dnr C-92/73-01.) men vidhöll uppsägningen. Länschyresnämnden anförde vidare: ”Hyresnämnden godkänner överenskomsterna om avstående från besittningsskydd att gälla på grund av husets rivning. Mot beslutet må talan icke föras.” (Not 3: Hyresnämnden Uppsala protokoll 11.7.1973 Dnr C-92/73 och C-95/73. Se även Öfre Slotts Byblad nr 3, 1973) På detta sätt synes man med lagens hjälp kunna ”plocka” gamla hyresgäster inför den nya stadsplanen. Ur demokratisk synpunkt framstår det hela märkligt.

316 Ägaren gm Hr. K.J. Westman enligt stormötesprotokoll 28.10.74 §1 samt byarådsprotokoll 21.10.74 §2, Öfre Slottsgatans Byalag.

”Ja som det ser ut nu så blir det väl inte mycket man kan göra - jag får flytta”.

”Nog kan vi kanske bo kvar, men inte blir det som förut”.

Dessa repliker från några av de invånare som ännu bor kvar i icke renoverade fastigheter återspeglar något av den maktlöshet de känner. Byalaget synes inte heller i någon större utsträckning ha sökt tillvarata dessa människors intressen. Personer i byalaget har sagt att: ”kommer inte människor till möten så kan vi heller inget göra för den”. Varför kommer då inte människorna? Kanske upplever dessa människor byalaget som en organisation som inte kämpar för deras intressen - mycket pekar i den riktningen. Öfre Slottsområdet i nov. 1974 återspeglar inte bara sin egen situation utan även övergripande samhällsfenomen. Här återfinns motsättningar mellan bostadssociala, kulturhistoriska och markprofiterande intressen liksom mellan enskilda individers behov och politikernas möjligheter att realisera dessa, vidare mellan subjektproducerad miljö och institutionellt producerad miljö. Öfre Slotts problematiken är **inte** en enskild företeelse, istället är den det enskilda som uttryck för det allmänna: Ytterst synes det handla om den ojämna fördelningen i samhället över kontrollen av produktionsmedlen.

